

NA KRHOTINAMA (LIČNE) ISTORIJE ILI: KAD GLASOVI UTIHNU

(Milan Đorđević: Ruševina, Matična biblioteka „Svetozar Marković“, Zaječar, 2009)

Pošto je pod senkom odsustva, pismo kazuje manje ili više, ono je tuđe izvoru, stoji spolja, kroz distancu ono funkcioniše i posle smrti, odnosno već je u času nastanka zahvaćeno smrću izvorne namere, prvobitnog prisustva.

N. Milić, ABC dekonstrukcije

U prošlogodišnjoj, sudeći prema piscima o kojima se najviše pričalo, tematski i žanrovski heterogenoj romanesknoj produkciji, čini se da su se i ranije ispoljene krajnosti još više naglasile. Na jednoj strani našli su se žanrovski, fantastički roman, sa svojom poetikom uzbudljivosti, čitanja u jednom dahu i zavođenja čitaoca smesom patine starinske Srbije i narodnih predanja o njenim demonolikim stanovnicima (*Konstantinovo raskršće* Dejana Stojiljkovića, *Đavo i mala gospođa* Đorđa Milosavljevića). Pisali su se, čitali i hvalili i romaneskni predstavnici stvarnosne proze, koji tematizuju nešto noviju Srbiju, ali koji osnovnoj ideji – kroz sliku mentaliteta propagirati određeni politički stav – podređuju čitavu radnju (*Parter* Igora Marojevića, *Tri slike pobjede* Zvonka Karanovića). Sudeći prema neambicioznim autorskim poduhvatima u pravcu zaduživanja teorije romanesknog žanra i istorije novije književnosti, epohalnih dometa ovde niti je bilo, niti je moglo biti, premda se nekim autorima, u prvom redu Karanoviću i Milosavljeviću, ipak mora priznati umešnost u nizanju događaja, u osmišljavanju priče i njenom veštom vođenju do samog, dobro režiranog, neizvesnog kraja. Sasvim je jedinstven i dragocen poetski ambiciozniji roman *Forward* Slobodana Vladušića, parodijsko-satirična i antiutopijska sinteza lepe književnosti i brutalne svakodnevice, citat nezajažljive industrije zabave, talkshow-a i sveprožimajuće marketinške hipertrofije, koji je, treba priznati, svojom višeslojnošću, te mnogobrojnim oscilacijama pripovedačke perspektive (od digitalizovane, indiferentne mašine do ciničnog, iz kome probuđenog i mentalno preporođenog snimatelja) nauk mnogim iskusnijim romandžijama. Pažnju su, među mnogobrojnim *copy paste* varijacijama na postupak postmodernističke masturbacije pred čitaocem, zavredili i *Quattro stagioni* Slobodana Tišme, *Zidovi Rapijane* Slavoljuba Markovića, te *Kaja, Beograd i dobri Amerikanac* Mirjane Đurđević. Fantazmagorična storija slaganja glasova predaka, oteotvorena u Ninovom nagradom ovenčanom romanu *Glasovi u vetru* Grozdane Olujić, imala je ubedljivije i spisateljski spretnije varijante u barem dva romana: biblijski intoniranom, tematski složenijem i višeslojnijem *Ljetopisu vječnosti* Žarka Komanina i *Ruševini* Milana Đorđevića, romanu-reci koji se ispovednim žanrom i prvim licem pripovedanja pokazao umešnijim u prikazivanju unutarnjih damara i oživljavanju senki predaka od personalne pripovedačke situacije koju je Olujićka odabrala, ali koju nije dosledno branila.

Šta bi pomenuta *Ruševina* (u podnaslovu *Antiistorijska fantazmagorija*) imala da ostavi industriji romana u amanet, osim baš onoga što njeno ime kazuje? Šta bi, dakle, moglo da se nazove ovim imenom, a da i dalje odgovara na zahteve konvencija romanesknog žanra, da ih, makar, održava u životu, ako im ne dozvoljava da unutar korica knjige prvonačgrađene na konkursu Matične biblioteke „Svetozar Marković“ u Zaječaru, te objavljene u prestižnoj Ediciji *Istok-Zapad*, udišu vazduh punim plućima? Odgovor bi bio: labavi tok radnje, likovi – siluete prošlosti, vremenski i prostorno udaljeni jedni od drugih, ali i od pripovedača koje, kao kakva magnetna sila, povezuje svest u kojoj žive, memorija naratora koji im ne dozvoljava da iščeznu, da se, ni posle njegove smrti, pretvore u ruine. Naprotiv, na hartiji ispisanoj mnogobrojnim uspomnama, koje obuhvataju različite generacije porodice Konstantinović, roman deluje na momente kao palimpsest, čiji se slojevi iščitavaju polako, ali permanentno i u nedoslednom hronološkom nizu. Nije retko da se kazivač, arhitekta Vladan Konstantinović, iz dublje prošlosti očas nekom asocijacijom vrati u trenutak koji mu je vremenski bliži, a da izvesne događaje povezuje uzročno-posledičnim nizom, pretke i potomke poredi ili, pak, prošlost upoređuje sa vremenom u kojem se pripovedanje realizuje. Tako u pripovednom ekskursu o godini 1903. – koju je obeležio atentat na kraljevsku porodicu Obrenović i smena dinastija i koja, šire, simbolizuje krvavi XX vek – pripovedač povezuje dva krucijalna događaja u kojima je glavni protagonista ista ličnost, Dragutin Dimitrijević Apis: navedeni atentat i Solunski proces iz 1917, kada je ista ličnost glavom platila svoja politička ubeđenja. Pri tom, rečenica u zagradi i buduće glagolsko vreme sugerišu ne samo mogućnost da se dva događaja tešnje povežu, već i da se istakne neumitnost više sile koja od jučerašnjih heroja naprečac pravi izdajnike, shodno potrebama jednog režima: „A onda u petnaest minuta do dva posle ponoći, njihov vođa, dvadesetsedmogodišnji stasiti kapetan, koji te noći nije pio alkohol, a nikad ga nije ni pio, već je pio samo vodu, naređuje da krenu. (Četrnaest godina kasnije, pri kraju Prvog svetskog rata, taj snažni oficir će kao potpukovnik i nekadašnji šef Obaveštajnog odeljenja Vrhovne komande umorno i odsutno stajati pred streljačkim strojem i cevima pušaka koje će biti uperene u njegove grudi)“.

Navedeni odlomak ilustruje još jednu osobinu romana-ispovesti: to je suštinska uzajamnost, katkad nerazlučivost nacionalne i privatne istorije. Često već na sintaksičkom nivou ova uzajamnost dolazi do izražaja kada se kazuje o događajima koji su izmenili živote porodice Konstantinović: burna istorija srpskog devetnaestog i dvadesetog stoleća nije tek dekor, pozornica čiji su protagonisti preci Vladana Konstantinovića. Srpska istorija, viđena kroz prizmu krajnje subjektivnog, lirski razneženog pripovednog subjekta, jedan je od nosilaca radnje, pokretač i indikator, koji često glavne junake baca čas na jednu čas na drugu stranu, upravljajući njima kao marionetama. Bez istorije kao ključnog determinatora, Konstantinovići su, gotovo svi izuzev dalekog pretka, oca čukundede Dimitrija i, na izvestan način dede, inertni i odaju utisak ličnosti koje ne deluju po sopstvenoj volji, na čiji karakter, temperament čak, utiču pre svega sredina, pa tek onda nasleđe, ali ono i tada u smislu bezuslovne predaje i najčešće stagnacije. Otuda je pored sete, uslovljene dečačkom ljubavlju prema krucijalnim figurama dede, oca, majke i starijeg brata, ali i zanimljivim pričama koje je slušao o pradedi, čukundedi i drugim precima, osnovni ton koji dominira romanom pesimistički, prouzrokovan prećutnim saznanjem da se više ništa ne može promeniti u zemlji gde se na krvavoj pozornici smenjuju ratovi, brutalna ubistva i besmislena stradanja civila. Omiljena fraza je citat iz *Knjige propovednikove*: „Prah, sve je prah i

muka duhu“, i ovaj citat, kao i naslov romana, opredeliće radnju u pravcu bolne spoznaje da je sve na svetu trošno i prolazno. Osim uspomena („Moram reći da je moja majka Marija bila čudno stvorenje i to pre 1941. godine ili u onome što smo obično nazivali vremenom pre rata, jer se u ovom podneblju sve događa pre i posle nekakvih ratova, a sami ratovi su vreme kada život ljudi dobija apsolutni smisao, iako su ratovi nešto najgluplje, najbesmišljenije, najkriminalnije i najgadnije na ovom svetu“).

Čak se i vreme meri pomoću ratova. Navedeni odlomak kazuje da su upravo uspomene oni kohezioni elementi koji različite epizode vezuju za jezgro romana. Nadovezujući se jedna na drugu, utapajući se u beskrajni imaginarni prostor satkan od davno pomrlih predaka i slika gradova koje je narator posetio, uspomene postaju jedina neotuđiva svojina u trošnom svetu. Samo pomoću njih on se može donekle suprotstaviti neumitnosti istorije, surovosti svakodnevice. Upravo egzistencija utemeljena u prošlosti opredeliće Vladanovog brata da odabere istoriju kao svoj životni poziv, odrediće fascinaciju gotovo svih protagonista romana arhaičnim, davno minulim vremenima. Tako će za arhitektu Bogdana Bogdanovića Beč biti „jedno lepo opuštanje od ovog sveta“: „Uživam u Beču. Znao sam da je rafiniran grad. Putujem po njemu. Beč je zanimljiv. On je arhaičan. To će možda biti poslednji grad u Evropi“.

Evropske metropole (Prag, London, Beč) i države (Italija), mesta su sakupljanja životnog iskustva. Pored putovanja, učinkovito bekstvo od stvarnosti su knjige (Vladan najviše čita u vojsci). Međutim, u slučaju njegovog brata Dimitrija, knjige su i „način da još više sazna o stvarnosti koju gleda, a i o onoj stvarnosti davne prošlosti“.

Vešto vodeći čitaoca sve dublje i dublje po krhotinama sećanja i napuklinama porodične sage, očuvavši osnovne postavke romana reke, pripovedačev glas koji se prekida refleksijom o ništavilu i najavom mogućnog suicida, smenjuje iznenada glas drugog pripovedača, Vladanovog prijatelja iz detinjstva, Milana, koji je priređivač ispovednih beležaka. U kratkom poglavlju pod nazivom „Možda epilog ili objašnjenje“ čitalac se kratko obaveštava da je Vladan poslao Milanu rukopis romana, najavljujući skori susret, a onda se iznenada ubio. Priređujući rukopis, Milan se, vremenom, sve više identifikovao sa svojim prijateljem, pre svega jer su im životne i porodične priče bile veoma slične. Koristeći konvenciju po kojoj, predstavljajući se kao Milan, od čitaoca očekuje da u njemu prepozna stvarnog autora, Milana Đorđevića, pripovedač započinje igru zamene identiteta, odnosno stiče alibi za bezbednu identifikaciju sa preminulim prijateljem. Istovremeno, nepoznati glas koji kratkim komentarima otvara svih (homerovskih) 24 poglavlja u knjizi, otkriva na kraju svoj identitet, ne narušavajući poredak pripovedanja u prvom licu, tj. menjajući naratora, ali ne i manir. Kratka vremenska distanca između Vladanove nasilne smrti i objavljivanja njegovog rukopisa znak je potrebe da se tok privatne istorije nastavi i onda kada nema više nikoga ko bi je kazivao. Ipak, fantastična rešenja u pravcu komunikacije sa umrlim precima, kojima Grozdana Olujić pribegava kako bi postigla višeglasje i doprinela snažnijoj individualizaciji likova (paradoksalno, pošto ih je, posebno one ženske, decidirano podelila na dobre i zle), nisu, na sreću ovde zastupljena. Roman *Ruševina* poznaje jedino priču koja može obezbediti naizgled nemoguće susrete, pa bila to saga jedne porodice ili sveprožimajuća istorija. Patetični, tek katkad ironijskim otklonom iznevereni diskurs pomalo staromodno naglašava beskrajno poverenje u moć pisane reči, ali utihnuće glasova predaka, pa i glasa samog naratora nisu, zato, znak kraja ispovesti već njenog novog rođenja. Da bi se priča rodila, glasovi moraju da utihnu.